

DAGENS NYHETER.

KULTURDEBATT

Artikeln ursprungsadress: <https://www.dn.se/kultur/nils-funcke-det-maste-bli-betydligt-trogare-att-andra-grundlagen/>

Nils Funcke: Det måste bli betydligt trögare att ändra grundlagen

Publicerad i går 09:27

Foto: Henrik Montgomery/TT

Tvärtemot vad de flesta tror har grundlagen ett svagt skydd, och det aktuella förslaget om att öka trögheten i systemet är inte tillräckligt. Nils Funcke vill se än starkare spärrar för att säkerställa den fria åsiktsbildningen.

Få ut mer av DN som inloggad

Du vet väl att du kan skapa ett gratiskonto på DN? Som inloggad kan du ta del av flera smarta funktioner.

 Följ dina intressen **Nyhetsbrev****Logga in****Skapa konto gratis**

Historiskt har även i grunden demokratiskt sinnade regeringar inskränkt yttrandefriheten i utrikes- eller inrikespolitiskt trängda lägen.

Vid två omröstningar 1940 respektive 1941 beslutade riksdagen att i grundlag öppna för införandet av förhandsgranskning av pressen. Statliga granskare skulle kunna placeras ut på redaktioner om tidningen till exempel ansetts "störa rikets fredliga förhållanden till främmande makt".

Beslutet fattades genom två enkla majoritetsbeslut med ett mellanliggande val. Men för att aktivera censuren krävdes att tre fjärdedelar (75 procent) av de röstande i riksdagens bägge kamrar sade ja. Inte ens när censurlagen beslutades fanns det en kvalificerad majoritet i första kammaren.

Statsministern PA Hansson kunde inte förstå upprördheten över lagen. Visserligen skulle den i händerna på en framtida "reaktionär regering" kunna användas för att begränsa tryckfriheten. Men "de män, som sitta i den svenska regeringen, äro lika rädda om det svenska folkets fri- och rättigheter som någon annan", enligt Hansson.

Även om tryckfrihetsförordningen stärktes i sak 1950 var och är den alltför lätt att ändra. Det kan ske snabbt och fort.

Censurlagen vilade som ett damoklessvärd över pressen. Den liksom tryckfrihetsåtalet, konfiskationerna, transportförbudet, bannbullor från den statliga pressnämnden var eftergifter för att blidka Nazityskland.

Även om tryckfrihetsförordningen stärktes i sak 1950 var och är den alltför lätt att ändra. Det kan ske snabbt och fort. Det räcker med två beslut med enkel majoritet och ett mellanliggande val som kan vara ett av regeringen utlyst extra val. Aktiveras det så kallade "snabbspåret" kan behandlingen i riksdagen forceras.

Den parlamentariska kommittén, 2020 års grundlagskommitté, vill öka trögheten. Främst genom att det ska krävas att minst två tredjedelar av riksdagens ledamöter röstar ja i det andra riksdagsbeslutet.

Kommittén konstaterar att grundlagarna utgör värden som behöver säkras från att framtida inskränkningar av rättssäkerheten och yttrandefriheten, som har inträffat i andra länder. Kommittén utesluter inte en liknande utveckling i Sverige.

Grundlagsändringar har enligt kommittén inte sällan skett "plötsligt och många gånger under förevändningen att de är

demokratiskt legitima, nödvändiga och i överensstämmelse med folkviljan”.

Problemet är att vad som är legitimt definieras av majoriteten för stunden. Det är just därför det krävs ännu större tröghet och begränsningar än vad kommittén föreslår.

Kommittén förmår inte hålla fast vid tanken att Sverige *inte* är immunt mot inskränkningar. Snabbspåret föreslås vara kvar. Möjligheten att använda ett extra val behövs för att inte ”omöjliggöra” ”legitima förändringar” vid ”internationella och nationella krissituationer som kräver närmast omedelbara åtgärder”.

Regleringarna i tryckfrihetsförordningen har justerats tidigare och kan även behöva justeras i framtiden. Problemet är att vad som är legitimt definieras av majoriteten för stunden. Det är just därför det krävs ännu större tröghet och begränsningar än vad kommittén föreslår.

Kommittén avvisar exempelvis tanken på tre fjärdedels majoritet eftersom det skulle ”innebära en betydande principiell maktförskjutning i konstitutionella frågor till förmån för en relativt liten minoritet i riksdagen”. Det vore mer motiverat att se 25 procent som en betydande minoritet. Det handlar trots allt om var fjärde väljare. I dagens riksdag motsvaras det av andelen moderata och kristdemokratiska ledamöter.

Kommitténs förslag om två tredjedels majoritet samt en förlängd riksdagsbehandling med några månader är således ett otillräckligt steg mot att rida spärr mot inskränkningar. I stället för att lägga skyddet på en genomsnittlig Europnivå borde kommittén tagit intryck av till exempel Danmark där kraven för att ändra grundlagen är mycket högre.

Möjligheten att använda extra val för grundlagsändringar bör avskaffas liksom snabbspåret. Det skulle stoppa undermåligt utredda förslag som ingen längre vill ha när den första stressen har lagt sig.

Det finns som kommittén framhåller bestämmelser i grundlagarna som har karaktären av grundprinciper. Opinionsfriheterna i regeringsformens andra kapitel och bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen om juryprövning, censurförbud, etableringsfrihet och förbud mot hindrande åtgärder är några exempel. Dessa borde ges ett så starkt skydd att de får karaktären av evighetsklausuler, till exempel genom krav på tre fjärdedels majoritet vid bägge riksdagsbesluten.

Frågan avskrivs dessvärre alltför lättvindigt av 2020 års grundlagskommitté med att den är svår.

Ulf Kristersson och Recep Tayyip Erdogan möttes i Turkiet, november 2022. Foto: Lotta Hårdelin

Utöver ökad tröghet bör alla ändringar beredas av parlamentariskt sammansatta kommittéer. Flera av ändringarna som gjordes i tryckfrihetsförordningen 2019 och 2023 togs fram av ensamutredare. Ett beklagligt exempel är [bestämmelserna om utlandsspioneri](#) som utgör en långtgående begränsning av meddelarfriheten, och innebär att utländska makter får bestämma vad som ska vara hemligt. Därmed tillåts de påverka vad som ska anses störa Sveriges relationer med andra stater och internationella organisationer.

Lagrådets ställning bör stärkas. Både den nuvarande och tidigare regeringar har ofta tagit alltför lätt på justitierådens kritik. Det har förekommit att statsråd har raljerat över lagrådet och därmed landets högsta jurister. När lagrådet framförde att förslaget till terrorlag hade sådana brister att det inte borde ligga till grund för en lagändring replikerade statsminister Ulf Kristersson att lagrådet "haft synpunkter" som skulle beaktas ifall de var "möjliga och lämpliga". Men förslag som lagrådet underkänner bör efter omarbetning underställas lagrådet för ny prövning.

Text

Nils Funcke

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt